

PATYČIŲ PROBLEMA IR JOS MAŽINIMO GALIMYBĖS PRIEŠMOKYKLINIAME AMŽIUJE

Aurėja Šarkauskaitė, dr. Algimantas Bagdonas
Kauno kolegija

DOI: <https://doi.org/10.52320/svv.v1iX.383>

Anotacija

Straipsnyje gilinamasi į patyčių reiškinių problemą priešmokykliniame amžiuje ir šios problemos įveikimo galimybes. Patyčios priešmokykliniame amžiuje išlieka aktuali ugdymo proceso problema, turinti neigiamą poveikį vaikų emocinei, socialinei ir asmenybės raidai. Tyrimo tikslas – atskleisti, kaip priešmokyklinio amžiaus vaikų grupėse pasireiškia patyčios ir kokias prevencines priemones pedagogai taiko joms mažinti. Tyrimo uždaviniai apima teorinį patyčių reiškinių pagrindimą ir praktinių pedagogų patirčių analizę. Tyrime taikyti mokslinės literatūros analizės, pusiau struktūruoto interviu, apibendrinimo ir kokybinės turinio analizės metodai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad pedagogai patyčias supranta kaip įvairias žeminančio elgesio formas, kai siekiama kitą vaiką įskaudinti, išstumti iš grupės. Tokios patyčių formos gali pasireikšti žodžiais, fiziniais veiksmais ar socialiniu atstūmimu. Tyrimo išvados atskleidžia, kad saugios palaikančios ir draugiškos atmosferos aplinkos kūrimas yra būtina sąlyga veiksmingai patyčių prevencijai. Nustatyta, kad vaiką supanti aplinka yra esminė formuojant vaikų socialinio ir emocinio elgesio pagrindus siekiant mažinti galimą patyčių elgsenos atsiradimą priešmokyklinio amžiaus grupėje. Informantai nurodė, kad patyčios sukelia pasekmes visiems jų dalyviams. Siekiant užkirsti kelią patyčioms, verta rinktis veiksmingas patyčių prevencijos programas. Pedagogai rekomenduoja naudoti programą „Zipio draugai“, taikyti projektus „Savaitė be patyčių“ bei „Aš ir tu esame draugai“. Šios programos rekomenduojamos naudoti kaip efektyvios sprendžiant patyčių problemą. Tyrimo rezultatai reikšmingi ne tik tyime dalyvavusios organizacijos kontekste, bet ir kitoms ikimokyklinio ugdymo įstaigoms, jose dirbantiems pedagogams bei priešmokyklinio amžiaus vaikus auginantiems tėvams, kadangi gauti empiriniai rezultatai patvirtina nagrinėtos mokslinės literatūros teiginius bei įvairiose šalyse atliktų tyrimų duomenis apie patyčių fenomeno raišką bei šios problemos mažinimo galimybes pedagoginėmis priemonėmis.

Pagrindiniai žodžiai: patyčios, patyčių prevencija, pedagogai, priešmokyklinis amžius, ugdymas.

Ivadas

Temos aktualumas. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis (2020), Lietuvos moksleiviai lyginant su kitomis Europos šalimis, patiria daugiausia patyčių. Patyčios ilgą laiką yra viena svarbiausių mokslininkų nagrinėjamų temų, kuomet kalbama apie mokyklinio amžiaus vaikus, tačiau patyčios pasireiškia daug anksčiau, todėl auga poreikis šia problema domėtis jaunesniame amžiuje (Bistrong, Bradshaw, Morin, & Saracho, 2016). Atsiranda vis daugiau mokslinių įrodymų patvirtinančių faktą, kad patyčios pasireiškia dar priešmokykliniame amžiuje (Swit, Blakely-McClure, & Kamper-DeMarco, 2023). Amžiaus laikotarpis tarp penkerių-šešerių metų yra žinomas, kaip priešmokyklinis amžius. Tai vienas svarbiausių socialinių ir emocinių gebėjimų bei santykių su bendraamžiais ugdymo(si) etapas (Fono, Dhiu, Dominic, Meo, & Ndange, 2022). Šiame amžiuje vaikai geba bendradarbiauti, mokosi laikytis susitarimų, patys stengiasi spręsti iškilusias problemas, geriau valdo savo emocijas ir geba kontroliuoti savo elgesį (Bamicha, & Drigas, 2022). Daugėja mokslinių tyrimų, įrodančių, kad priešmokyklinio amžiaus vaikai suvokia patyčių elgesį, todėl šis amžiaus laikotarpis tinkamas darbui patyčių tema (Reunamo, Kalliomaa, Repo, L., Salminen, & Wang, 2015; Douvlos, 2019).

Patyčioms būdingas jėgos disbalansas, jos apibrėžiamos kaip pasikartojantis neigiamas ir agresyvus socialinis elgesys, kuriuo siekiama pakenkti kitam (Fischer, Woods, & Bilz, 2022). Priešmokykliniame amžiuje dažniausiai pastebimos žodinės ir fizinės patyčių formos (McGoey, Aberson, Green, & Bandi Stewart, 2023). Lietuvoje atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigose 56 proc., patyčių situacijų vyravo žodinė patyčių forma: erzینimai nemalonių replikų ar vardo iškraipymas. 30 proc., patyčių situacijų sudarė fizinė patyčių forma: stumdymasis, daiktų gadinimas, mažiausią dalį – 14 proc., sudarė sudėtinės formos patyčios (Pažusienė, & Užpurvytė, 2017).

Vienos priežasties, paaiškinančios patyčių atsiradimą, nėra (Saracho, 2017). Tam svarbūs vaikų motoriniai gebėjimai, individualios savybės bei šeimos charakteristika (Klanienė, Saveljeva, Skališienė, Stupurienė, & Žickienė, 2022). Šalti šeimos santykiai, tėvų dėmesio ir meilės trūkumas, ilgas laikas,

praleidžiamas prie ekranų, gali būti vertinamas kaip rizikos veiksnys patyčių atsiradimui (Eweniyi, & Omotere, 2020, Sabramani, Idris, Ismail, Nadarajaw, Zakaria, & Kamaluddin, 2021). Patyčios yra rimta problema, kuri neigiamai veikia mažų vaikų gerovę (Douvlos, 2019), šiame procese dalyvauja ne tik skriaudėjas, skriaudžiamas vaikas, bet ir stebėtojai, todėl dažniausiai tai yra grupinis procesas (Rambaran, Dijkstra, & Veenstra, 2020). Patirtos patyčios sukelia pasekmes visiems jų dalyviams. Neigiamas patyčių poveikis gali pasireikšti sunkumais prisitaikant mokykloje, elgesio problemomis, menka saviverte, polinkiu į nerimo sutrikimus, depresiją, patyčios kenkia vaikų socialiniam ir emociniam vystymuisi (McGoey ir kt., 2023).

Siekiant mažinti patyčių problemą svarbus vaidmuo tenka pedagogams, kadangi jie yra tie asmenys, kurie priešmokyklinio ugdymo įstaigoje atsako už patyčių prevenciją ir intervenciją (Klanienė ir kt., 2022). Patyčių situacijos priešmokykliniame amžiuje yra lengviau pastebimos, kadangi vyksta spontaniškai, grupės aplinkoje. Pedagogai, pastebėję patyčias, turi jas stabdyti nedelsdami, nes maži vaikai linkę savo elgesį koreguoti atsižvelgdami į suaugusiųjų reakcijas. Siekiant įgyvendinti patyčių prevenciją pedagogai turėtų dirbti su visa vaikų grupe, padėdami vaikams suprasti, kad patyčios skaudina ir jų procese labai svarbus grupės narių išsikišimas jas sustabdant (Rosen, Scott, & Higgins, 2023). Mažinant patyčių problemą dėmesį reikėtų skirti vaikų socialinių ir emocinių įgūdžių lavinimui, mokant bendradarbiavimo ir atjautos (McGoey ir kt., 2023). Įgyvendinant patyčių prevencijos programas, pedagogai privalo įtraukti vaikų tėvus, supažindinant juos su šia problema. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo pavyzdys vaikams daro stiprų, teigiamą poveikį (Le Menestrel, 2020). Egzistuoja įrodymais grįstos patyčių prevencijos programos, o pedagogai turi pasirinkimą rinktis pačias veiksmingiausias dirbant su konkrečiu vaiku realioje situacijoje (Klanienė ir kt., 2022).

Tyrimo problemos pagrindimas. Patyčios visuomenės sveikatai susirūpinimą kelia jau beveik keturiasdešimt metų, po to kai, patyčių tyrimų pradininkas mokslininkas Dan Olweus (1978) vienas pirmųjų sistemingai ištyrė patyčių problemą. Nors patyčios tarp mokyklinio amžiaus vaikų tapo plačiai paplitusiu reiškiniu visame pasaulyje, pasigendama tyimų, nagrinėjančių priešmokyklinio amžiaus vaikų (5-6 metų) patyčių elgesį (Swit, 2018). Nepaisant užsienyje atliekamų tyrimų, Lietuvoje vis dar trūksta tyrimų, kurie atskleistų, kaip patyčios pasireiškia priešmokyklinio amžiaus grupėse ir kokių veiksmų imasi pedagogai šiam reiškiniui suvaldyti, todėl šios temos tyrimas yra aktualus. Lietuvoje šia tema atlikti tyrimai yra pavieniai ir dažniausiai orientuoti į bendrą ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesį, todėl stokojama duomenų apie patyčių pasireiškimą priešmokykliniame amžiaus laikotarpyje ir pedagogų taikomus prevencinius sprendimus (Pažusienė ir Užpurvytė, 2017; Klanienė ir kt., 2022). *Kyla probleminis klausimas: kaip priešmokyklinio amžiaus vaikų grupėje pasireiškia patyčių apraiškos ir kokios patyčių mažinimo galimybės?*

Tyrimo objektas – patyčių raiška ir jų mažinimo galimybės priešmokyklinio amžiaus vaikų grupėse.

Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip priešmokyklinio amžiaus vaikų grupėse pasireiškia patyčios ir atskleisti pedagogų požiūrį į jų mažinimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti patyčių problemą priešmokykliniame amžiuje.
2. Empiriškai nustatyti pedagogų požiūrį į patyčių problemą ir jos mažinimo galimybes.

Tyrimo metodai. Duomenų rinkimo metodai – mokslinės literatūros analizė, apklausa (žodžiu), duomenų apdorojimo metodai – apibendrinimas, kokybinė turinio (content) analizė.

1. Patyčių problema ir jos mažinimo galimybės

1.1. Patyčių priežastys ir pasireiškimai priešmokykliniame amžiuje

Patyčios priešmokykliniame amžiuje atrodo gerokai kitaip nei mokyklinio amžiaus vaikų patyčios (Saracho, 2017). Tyrimai rodo, jog vaikai labiausiai bijo būti pašalinti ir atstumti iš žaidimų tarp savo bendraamžių, taip pat ir tai, jog kiekviename darželyje bent vienas arba du vaikai yra sistemingai atskiriami nuo žaidimų, o šių situacijų suaugusieji nepastebi (Helgeland & Lund, 2017). Priešmokyklinio amžiaus vaikų patyčių procese pasireiškia trys skirtingi vaidmenys, anot Vlachou (2011), tai: skriaudėjas, skriaudžiamas vaikas ir stebėtojas. Priešmokyklinukams labai svarbi draugystė,

atsižvelgdami į savo veiksmų poveikį, šiame amžiuje vaikai geba reguliuoti savo elgesį įvairiose socialinėse situacijose, pvz., susilaikyti nekritikuojant draugo, tam, kad jo nenuliūdinti arba nutylėti, jei kažkas nepatinka (Maunder, & Monks, 2019). 5-6 metų vaikas geba geriau atpažinti pavojingas situacijas, gali perspėti rizikingai besielgiantį bendraamžį, be suaugusiojo pagalbos gali išspręsti nedidelius konfliktus ir surasti kompromisą (Alwaely, Yousif, & Mikhaylov, 2021). Priešmokykliniame amžiuje vaikas geba suvokti savo elgesio motyvus ir suprasti kitų ketinimus, todėl šis amžiaus laikotarpis yra tinkamas siekiant supažindinti vaikus su patyčių tema ir galimomis pasekmėmis (Douvlos, 2019).

Patyčios priešmokykliniame amžiuje pasireiškia dėl daugybės priežasčių ir įvairiomis formomis. Svarbiais veiksniais laikoma - vaiko motorinės galimybės, polinkis į agresyvumą, elgesio ir emociniai sunkumai bei šeimos charakteristika (prasta socialinė ir ekonominė padėtis) (Jansen, Veenstra, Ormel, Verhulst & Reijneveld, 2011). Šeima yra svarbiausia vaiko ugdymo institucija ir vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių vaiko (ne)įsitraukimą į patyčias. Jei vaikas šeimoje dažnai mato agresyvų elgesį ar net smurtinius veiksmus, tikėtina kad pats bandys tą atkartoti, kadangi vaikai mokosi stebėdami juos supančią aplinką (Vlachou, Andreou, & Botsoglou, 2014). Patyčių padariniai atsiliepia visiems patyčių dalyviams: skriaudėjui, skriaudžiamam vaikui ir stebėtojams (Douvlos, 2019). Kaip teigia Wilson ir kt., (2023), bendraamžių patyčias patiriantiems vaikams kyla didesnė rizika ateityje patirti nerimo sutrikimus, depresiją, somatinių simptomų ligas, gali kilti mintys apie savižudybę ar net bandymai tai padaryti.

1.2. Patyčių mažinimo galimybės ir prevencinės priemonės

Kaip teigia González Moreno, Castillo ir Abril-López (2021), prevencinės patyčių programos turėtų būti įgyvendinamos dar priešmokykliniame amžiuje, nes ankstyva intervencija mažina patyčių atsiradimą ir gali padėti vaikams užmegzti tvirtus tarpusavio santykius. Pastebėję patyčias pedagogai turi dirbti su visais šio proceso dalyviais, suteikti pagalbą skriaudžiamam vaikui, skriaudėjui ir stebėtojams, taip pat pasikalbėti su tėvais, jei reikia įtraukti ir įstaigoje dirbančius specialistus. Kilus patyčioms pedagogai gali remtis „Smurto ir patyčių prevencijos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje metodinėmis rekomendacijomis“ (Klanienė ir kt., 2022). Pedagogų veiksmai turėtų būti kryptingi, nedelsiant sustabdyti skriaudėją ir paaiškinti, koks elgesys yra nepriimtinas, tam pasitarnauti gali grupės taisyklių kūrimas ir priminimas. Vertėtų vaikui pasiūlyti išlieti susikaupusias emocijas kokia nors kita veikla, vėliau nuoširdžiai pasikalbėti su skriaudėju, išsiaiškinti jo neigiamų emocijų priežastis, paaiškinti kaip toks elgesys atsiliepia skriaudžiamam vaikui. Vaikui, linkusiam skriausti kitus, būtina stiprinti socialinius įgūdžius, empatijos jausmą ir bendradarbiavimą su bendraamžiais (Johander, Trach, Turunen, Garandeau, & Salmivalli, 2022). Labai svarbu nepamiršti vaiko, iš kurio yra tyčiojamas, kadangi vaikai turi matyti, jog suaugusiems rūpi ir jie visuomet padės, kai reikia pagalbos. Pedagogas turi palaikyti skriaudžiamą vaiką ir padėti ugdant pasitikėjimo savimi jausmą, mokyti apginti savo interesus, padrąsinti dažniau sakyti žodį „ne“. Svarbu, kad vaikas būtų skatinamas prašyti pagalbos (Klanienė ir kt., 2022). Tėvų įtraukimas į patyčių prevencijos programas didina tikimybę, jog kilus šiai problemai, vyks sklandus bendradarbiavimas tarp tėvų ir pedagogų (Niejenhuis ir kt., 2020).

Nacionalinė švietimo agentūra (2023) priešmokyklinio ugdymo įstaigoms rekomenduoja šias patyčių prevencijai tinkamas programas:

„*Zipio draugai*“. Programa orientuota į vaiko socialinių gebėjimų ir emocinių kompetencijų ugdymą. Ši programa moko suprasti kylančius jausmus ir apie juos kalbėti, skatina ieškoti būdų kaip susitvarkyti su skirtingomis emocijomis. Programa ugdo empatijos jausmą, moko paprašyti pagalbos, skatina susirasti draugų (Rimkevičienė, & Mauragienė, 2016).

Lions Quest programa „*Laikas kartu*“. Ši programa padeda pedagogams kurti saugią grupės aplinką, moko vaikus siekti sėkmės, ugdo socialines kompetencijas. Programa įtraukia ne tik pedagogus, bet ir tėvus. Programą sudaro trys kompetencijų lygiai: sveikatos, prevencijos ir lyderystės bei ugdymo gebėjimų (Lions Quest Laikas kartu, 2017).

Lions Quest programa „*Aš žinau*“. Tai smurto ir seksualinės prievartos prevencinė programa, ją sudaro 15 pamokų, pamokos gali būti integruojamos į ugdymo(si) turinį. Programoje daug dėmesio skiriama socialinio mokymosi teorijai, saugios aplinkos kūrimui. Šia programa siekiama, kad smurtą ir

seksualinę prievartą patirtų kuo mažiau vaikų (Lions Quest Aš žinau, 2017). Patyčių problemos mažinimo procese svarbu padėti vaikams ugdytis socialinius įgūdžius, empatijos jausmą. Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas – dar vienas svarbus veiksnys mažinant patyčių apraiškas. Pedagogas turėtų domėtis patyčių samprata, eiga ir procesu bei supažindinti su šia informacija tėvus.

Apibendrinant galima teigti, kad veiksmingas patyčių apraiškų priešmokykliniame amžiuje įveikimas turėtų būti grindžiama socialinių įgūdžių ugdymu, pedagogų ir tėvų bendradarbiavimu bei įrodymais pagrįstų prevencijos programų taikymu. Siekiant ankstyvosios intervencijos ir sėkmingo patyčių problemos mažinimo, svarbu pasirinkti veiksmingą, įrodymais pagrįstą patyčių prevencijos programą.

2. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo organizavimas – siekiant atskleisti patyčių problemą ir jos mažinimo galimybes priešmokykliniame amžiuje Kauno lopšelyje-darželyje „X“, 2025 m. kovo-balandžio mėn. atliktas užsakomasis tyrimas. Ugdymo įstaiga, suprasdama patyčių problemos aktualumą bei siekianti rasti problemos mažinimo galimybių savo organizacijoje, užsakė tyrėjams atlikti šį tyrimą, siekdama ugdymo kokybės, efektyvių edukacinių aplinkų kūrimo, sėkmingo tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo, įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo efektyvumo. Kadangi Lietuvoje pasigendama tyrimų, nagrinėjančių patyčių reiškinį priešmokykliniame amžiuje, šio tyrimo inicijavimas, organizavimas ir rezultatų analizė pagilina aktualios problemos supratimą ir jos sprendimo būdus.

Empirinio tyrimo tikslas – nustatyti pedagogų požiūrį į priešmokyklinio amžiaus vaikų grupėse pasireiškiančias patyčias ir jų mažinimo galimybes.

Tyrimo metodas – apklausa žodžiu (iš dalies struktūruotas interviu). Šis metodas pasirinktas, siekiant atskleisti gilesnį pedagogų požiūrį ir išsamią nuomonę apie patyčių raišką ir jų mažinimo galimybes. Tyrimas orientuotas į pedagogų patirtis, išgyvenimus ir vertybines nuostatas, todėl pasirinktas kokybinis tyrimo metodas, leidžia atskleisti šį reiškinį natūraliame kontekste ir gauti giluminę informaciją apie tiriamą problemą.

Tyrimo instrumentas – remiantis analizuota teorine literatūra buvo parengtas interviu klausimynas pedagogams. Interviu klausimyną sudaro pagrindinių 10 atviro tipo klausimų ir 25 patikslinamieji klausimai. Prieš atliekant pedagogų apklausą žodžiu (interviu), buvo gautas ir pasirašytas kiekvieno tyrimo dalyvio sutikimas dalyvauti kokybiniame tyrime. Klausimai apėmė 6 tematinis blokus: pačių reiškinio raišką ir aktualumas, patyčių raiškos priežastys, patyčių problemos įveikimo galimybės, programos, mažinančios patyčias ikimokykliniame amžiuje, pedagogų veiklos ypatumai, mažinantys patyčių raišką.

Tyrimo imtis – tyrime taikyta tikslingoji (kriterinė) atranka, kadangi dalyviai buvo renkami pagal tyrimo tikslui svarbius kriterijus – profesinę patirtį ir tiesioginį darbą su priešmokyklinio amžiaus vaikais. Pasikalbėta su 15 lopšelyje-darželyje „X“ dirbančių ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų.

Tyrimo etika. Tyrimo metu griežtai laikytasi savanoriškumo, anonimiškumo ir konfidencialumo principų. Dalyvavusiems tyrime asmenims buvo paaiškinta, jog duomenys bus naudojami tik apibendrinant ir tik moksliniais tikslais, jokia asmeninė informacija nebus atskleista. Kiekvienas dalyvis prieš, pradėdamas interviu, pasirašė sutikimą dalyvauti kokybiniame tyrime. Kadangi tyrimas užsakomasis, su tyrimo rezultatais supažindinta tyrime dalyvavusios ugdymo įstaigos bendruomenė, surengus gautų duomenų aptarimą – diskusiją. Tyrimo etikos principai įgyvendinti vadovaujantis Lietuvos Respublikos mokslo etikos kodeksu (2012) ir Europos socialinių tyrimų etikos gairėmis (European Code of Conduct for Research Integrity, 2017).

3. Tyrimo rezultatų analizė

Tyrimu buvo siekiama atskleisti pedagogų nuomonę apie veiksnius, lemiančius patyčių atsiradimą ir kokių vaikų elgesį pedagogai priskiria patyčioms. Išsiskyrė net devynios subkategorijos: šaipymasis ir/ar pravardžiavimai, užgauliojimai; puikavimasis; sugėdinimai; nepriėmimas žaisti ir/ar manipuliacijos

draugyste, daiktais; pasijuokimai iš kito vaiko arba jo nelaimės; fizinis smurtas ir agresija; nemandagus, menkinantis kitą elgesys; melagingi skundai ir erziniai. Tai parodo, jog pedagogai pastebi įvairias patyčių apraiškas grupėse, kuriose dirba, paprašius pasidalinti pavyzdžiais iš praktikos pedagogė (I1) (subkategorija šaipymasis ir/ar pravardžiavimai, užgauliojimai), pasakojo „<...būna pavyzdžiui, kas nors krapšto nosį, tu primeni, kad taip nedarome, o vyresni vaikai pradeda juoktis, šaukti „fu“ ir garsiai vieni kitiems sakyti, kad tas ir anas krapšto nosį...>“, kita pedagogė (I5) pasidalino pavyzdžiu kaip, vaikai pravardžiuoja vieni kitus „<...tu mažas, tu lėliukas, vaikams nepatinka, tai juos menkina, jie juk nori būti dideli...>“, kita pedagogė (I4), pasakoja, jog kai kurias patyčių situacijas jau galima numatyti iš anksto „<...jau matau: kartais, jei vaikas apsirengęs kokia nors įdomia apranga, pavyzdžiui berniukas su gėlėtu ar rožinės spalvos drabužiu – net žinau, kad kiti juoksis. Arba nukrenta vaikas nuo kėdės, išsilieja piešiant vanduo jau galiu atspėti, kad bus daug pasišaipymų ir jų būna...>“.

Domėtasi, kokias pasekmes, pedagogų nuomone, sukelia patyčios. Iš pateiktų atsakymų išsiskyrė šešios subkategorijos: patyčių pasekmės gali būti psichologinės; patyčių pasekmės gali būti socialinės; patyčių pasekmės gali būti mišrios; patyčių pasekmės sukelia savivertės problemas; skriaudžiamas vaikas patiria atskirtį; skriaudėjas gali turėti vidinių problemų, kurios iššaukia tokių elgesį. Kalbėdama apie psichologinio pobūdžio patyčių pasekmes, pedagogė (I4), pasakojo „<...patyčios atsiliepia vaiko psichologinei būsenai, jis tampa jautrus, gali nenorėti eiti į darželį, nenorėti bendrauti. Mes ir šiomet turim atvejį, kur po tokios situacijos nenori vaikas eiti į darželį, bijo to skriaudėjo...>“. Apie tai kalba ir Putri, Yetti ir Hartati (2020), anot jų, vaikai, patiriantys patyčias, apie tai praneša savo elgesiu: nenoru eiti į ugdymo įstaigą, užsisklendimu savyje, nerimu, baimėmis, agresija.

Informantai nurodė, kad patyčios didžiausias pasekmes sukelia vaiko savivertei bei psichologinei būklei. Didžioji dalis pedagogų mano, jog pasekmes jaučia visi patyčių situacijų dalyviai (stebėtojai, skriaudėjai ir skriaudžiami vaikai). Kalbant apie patyčių raišką ilgalaikėje ir trumpalaikėje perspektyvoje patyrę patyčias vaikai gali vengti bendraamžių, nenorėti eiti į ugdymo įstaigą. Vadinas, nesprendžiama patyčių problema gali iššaukti kitas nepageidaujamas situacijas ir reiškinius – mokyklos baimę, nenorą eiti į ugdymo įstaigą, nepaklusnumą.

Tyrimo metu (1 lentelė) buvo siekiama sužinoti, kokių veiksmų imasi pedagogai, kai pastebi patyčių situacijas grupėse. Pedagogų atsakymuose atsispindi daug skirtingų būdų, todėl jie išsiskyrė net į devynias subkategorijas: pokalbiai ir siekis išsiaiškinti situaciją; darbas individualiai arba su grupe, neišskiriant grupės dėmesio į skriaudėją grupės elgesio taisyklių priminimas; skatinimas į situaciją pažiūrėti iš savo pusės; patyčios nedelsiant sustabdomos ir tuomet kalbamasi; pasitelkiu pasakas, edukacijas ar žaidimus; skatinu atsiprašymą; draugiškos atmosferos grupėje atstatymas ir situacijos stebėjimas; trumpas skriaudėjo atskyrimas nuo grupės veiklų. Dažniausias pedagogų atsakymas, jog patyčių situacijos yra nedelsiant sustabdomos ir tuomet kalbamasi „<...iškart stabdau ir aiškinuosi, kalbuosi...>“ (I7; I8; I10), „<...Visų pirma sustabdau situaciją ir tuomet kalbu su abiem pusėmis, viską išsiaiškinu...>“ (I4). Šiai pedagogų taikomai praktikai patyčias nedelsiant stabdyti pritaria Repo ir Sajaniemi (2015), pagal kurių tyrimo išvadas patyčių situacijos turi būti stabdomos tik pastebėjus jų užuomazgas, skriaudėjui įvardinant, koks elgesys yra netoleruojamas. Anot Garandeau ir Salmivalli (2022), sustabdžius nepageidaujamą elgesį, patyčių prevencijai pasitarnauti gali grupės taisyklių kūrimas ar priminimas, šią praktiką taiko ir apklausti informantai „<...primenu grupės elgesio taisykles, paaiškinu kad elgiamės draugiškai...>“ (I1), „<...prisimenam taisykles...>“ (I6). Informantai pabrėžė, jog patyčių situacijose kalbasi su abiem pusėmis, nepamiršta skriaudžiamo vaiko ir skatina atsiprašymą „<...visada siekiu atsiprašymo, be kompromisų – atsiprašymas turi būti...> <...negali kitas vaikas būti skriaudžiamas ir negauti jokio atsiprašymo. Man tas nepriimtina...>“ (I5); „skatinu susitaikymą, atsiprašymą“ (I10).

Apibendrinant nagrinėtą klausimą, galima daryti išvadą, jog, sprendžiant patyčių situacijas grupėse, pedagogai žino ir taiko daugybę skirtingų būdų, kurie yra aprašomi mokslinėje literatūroje ir yra veiksmingi, tačiau šiame procese, anot kalbintų pedagogų, yra reikalingas nuolatinis ir nuoseklus darbas, kadangi rezultatų pasiekama ne iš karto. Pedagogai pritaria nuomonei, jog patyčios yra grupinis reiškinys, tačiau pažymi, kad taip būna ne visais atvejais.

1 lentelė. Patyčių mažinimo būdai

Kategorija	Subkategorija	Atsakymų pavyzdžiai
Pedagogų veiksmams pastebėjus patyčių situacijas	Pokalbiai ir siekis išsiaiškinti situaciją	„kalbuosi ir bandau išsiaiškinti, kodėl taip elgiamasi. Renkuosi pokalbį, kas, kaip ir kodėl“ (I1); „kalbamės, labai daug kalbamės. Aiškinamės, kodėl taip yra, ko tu taip pasielgei“ (I2);
	Darbas individualiai arba su grupe, neišskiriant grupės dėmesio į skriaudėją	„aš dirbu su visa grupe, niekada neįvardinu vaiko, kad važiūrėkit ten koks nors Matas, negerai pasielgė, ne mes sėdim ir šnekam, jeigu kažkas padarė taip ir taip, kaip jums atrodo, kaip jis jaučiasi, ar galim taip daryti, gal galim kitaip daryti, nieko vardais neįvardinu, kad neskatinčiau pati patyčių“ (I2);
	Grupės elgesio taisyklių priminimas	„primenu grupės elgesio taisykles, paaiškinu kad elgiamės draugiškai“ (I1); „prisimenam taisykles“ (I6).
	Skatinimas į situaciją pažiūrėti iš savo pusės	„skatinu pagalvoti ar vaikui pačiam patiktų jei su juo taip elgtųsi“ (I1); „ir pirmiausia paklausiu, ar jis pats norėtų jog jam taip padarytų? Dažniausiai paklausus vaikas pats pasako, kad ne aš tokio elgesio nenorėčiau“ (I5);
	Patyčios nedelsiant sustabdomos ir tuomet kalbama	„Kai pastebiu iškart stabdau ir vyksta pokalbiai, kalbame apie jausmus, kaip jaučiasi tas kuris yra atstumtas. Dažniausiai vyksta pokalbiai“ (I3); „Visų pirma sustabdu situaciją ir tuomet kalbu su abiem pusėmis, viską išsiaiškinu“ (I4); „stabdau tokias situacijas, kalbamės“ (I6); „iškart stabdau ir aiškinuosi, kalbuosi“ (I7; I8; I10);
	Pasitelkiau pasakas, edukacijas ar žaidimus;	„manau tokiu atveju padeda pasakos, edukacijos tiek individualiai, tiek su visa grupe“ (I8); „pravedu kokias nors pamokėles, tai gali būti ir žaidimo forma, sukuriu aplinkybes, kad visi pasisakytų, kaip jie galvoja“ (I7);
	Skatinu atsiprašymą	„visada siekiu atsiprašymo, be kompromisų – atsiprašymas turi būti. Jei nenori to iškart pasiūlau pasėdėti nurimti ir tuomet atsiprašyti, nes negali kitas vaikas būti skriaudžiamas ir negauti jokio atsiprašymo. Man tas nepriimtina“ (I5); „skatinu susitaikymą, atsiprašymą“ (I10);
	Draugiškos atmosferos grupėje atstatymas	„bandau sukurti draugišką atmosferą ir ją sugražinti ir vėliau stebiu skriaudėją ir vaiką kurį skriaudė“ (I10).

Šaltinis: sudaryta autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2025

Pedagogų taip pat buvo klausiama, kokie, jų nuomone, būdai sprendžiant patyčių problemą, yra veiksmingiausi. Gauti atsakymai išsiskyrė į septynias subkategorijas: patyčių prevencijos programų taikymas; kompleksinis ir nuolatinis skirtingų priemonių taikymas; pokalbiai; patyčių prevencija ir visų bendradarbiavimas; skriaudėjo atskyrimas nuo grupės, trumpam kol nurims; nuolatinis pozityvios atmosferos grupėje kūrimas; individualus pedagogo darbas su skriaudėju, skriaudžiamu vaiku ir su visa grupe. Daugiausiai pedagogų atsakė jog veiksmingiausias būdas yra kompleksinis ir nuolatinis skirtingų priemonių taikymas: „<...visas kompleksas priemonių, vienos stebuklingos taisyklės nėra...>“ (I3); „<...visuma priemonių taikomų tarpusavyje nuolat...>“ (I4; I5; I9); „<...visų metodų taikymas tarpusavyje...>“ (I10).

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog sprendami patyčių problemą grupėje pedagogai dirba su visais šio proceso dalyviais, suteikia pagalbą ne tik skriaudžiamam vaikui ir skriaudėjui bet ir stebėtojams. Pedagogai daug dėmesio skiria ne tik įprastiems pokalbiams, bet ir edukacijoms, pasakoms, žaidimams šia tema. Kalbinti pedagogai į problemos sprendimą taip pat, įtraukia vaikų tėvus, bendradarbiauja su įstaigos specialistais. Devintas klausimas taip pat, atskleidė, jog, norint išspręsti patyčių problemą, reikia taikyti skirtingus metodus ir priemones, o šiame procese svarbiausias vaidmuo tenka pedagogui, nes kasdieniame grupės gyvenime jis yra arčiausiai vaiko.

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti pedagogų nuomonę apie patyčių prevencijos programas, taikomas jų įstaigoje (2 lentelė). Pedagogų atsakymai išsiskyrė į penkias subkategorijas: patyčių prevencijos programos yra svarbios, reikalingos ir naudingos; jos reikalingos, bet programoms skirti reikia daugiau laiko; programos svarbios, bet jomis viskas neapsiriboja, apie patyčias reikia kalbėti reguliariai; programos yra būtinos, nes savaime ši problema neišsprendžiasi; programos naudingos, bet vaikų elgesį pakeisti sunku.

2 lentelė. Pedagogų nuomonė apie patyčių prevencijos programas

Kategorija	Subkategorija	Atsakymų pavyzdžiai
Nuomonė apie patyčių prevencijos programas	Patyčių prevencijos programos yra svarbios, reikalingos ir naudingos	„jos yra reikalingos ir tikrai naudingos“ (I3; I4); „manau jos visos svarbios“ (I2); „naudingos ir svarbios, jos veikia teigiamai“ (I6); „manau jos naudingos“ (I8); „manau tai yra labai svarbu. Mes visada kalbame apie draugiškumą, bet įvairios programos ir iniciatyvos yra labai reikalingos nes jos yra nukreiptos ir koncentruotos į patyčių temą, tada galime daugiau dėmesio tam skirti. Tai padeda“ (I5)
	Jos reikalingos, bet programoms skirti reikia daugiau laiko	„manau, kad jos reikalingos visada, ne vien tik pavyzdžiui savaitės be patyčių metu, vieną savaitę. O geriau net būtų paskirti kiekvieną mėnesį bent vieną dieną tam, kad kiekvieną mėnesį per veiklas tą prisiminti ir padirbėti“ (I1)
	Programos svarbios, bet jomis viskas neapsiriboja, apie patyčias reikia kalbėti reguliariai	„programos yra svarbios, o svarbiausia kasdien kurti darnią atmosferą, draugystę“ (I7); „programomis viskas neapsiriboja, stengiamės reguliariai apie patyčias kalbėtis ir teigiamus dalykus ugdyti“ (I9)
	Programos yra būtinos, nes savaime ši problema neišsprendžiasi	„jos yra būtinos, nes savaime ši problema neišsprendžiasi. Bet kuri prevencijos programa duoda rezultatų ir yra labai naudinga“ (I12)
	Programos naudingos, bet vaikų elgesį pakeisti sunku.	„visos programos yra naudingos, kiek realiai tos naudos aš nežinau, bet tikiu kad jos visos padeda vienaip ar kitaip. Pavyzdžiui kai kalbi su vaikais, kad ir per žipį, jie viską žino, supranta viską, teisingai atsako, bet išeini į lauką ir vėl muštynės, šaipymaisi ir viskas iš kart pamiršta ką kalbėjom. Gal čia įpratimas taip elgtis, kurio greit nepakeisi“ (I11);
Patyčių prevencijos programos, kurias žino pedagogai	Zipio draugai	(I1; I3; I4; I5; I6; I9; I10; I11; I12)
	Olweus programos	(I1)
	Kimochi	(I1; I3; I4)
	Savaitė be patyčių	(I3; I4; I5; I7; I9; I10; I11; I12); „savaitė-mėnuo be patyčių“ (I6)
	Projektas aš ir tu esame draugai	(I5)
	Nežinau jokių.	„nežinau, neseniai dirbu“ (I8); „aš asmeniškai nežinau jokių, nes kur dirbau jų netaikėm konkrečių, dirbome pagal Montessori ugdymą, kuriame viskas apie konkurencijos nebuvimą ir nieko papildomai nereikėjo“ (I2)
Programos, kurias savo grupėse įgyvendina pedagogai	Savaitė be patyčių	„Savaitė be patyčių“ (I1; I4; I5; I7; I9; I10; I11) „turime savaitę be patyčių, net ne savaitę, o mėnesiu galima vadinti ir kiekvienais metais apie tai kalbame su tuo dirbame, dalyvaujame prevencijoje darome įvairius darbelius“ (I3); „Savaitė-mėnuo be patyčių, visą kovo mėnesį tam skiriame ir taikome savaitės temas, dabar dvi savaites net kalbėjome apie draugystę, bendravimą, bendradarbiavimą, pozityvius jausmus darėme edukacijas, kalbėjome daug apie patyčias, atvirutę draugui gaminome“ (I6); „Savaitė be patyčių kiekvienais metais įgyvendinama grupėje ir šiaip kasdienis vyksta darbas prevenciškai“ (I12)
	Pas priešmokyklinukus „Zipio draugai“	„Zipio draugai“ (I1; I3; I4; I5; I9; I10; I11; I12)
	Projektas „Aš ir tu esame draugai“	„Aš ir tu esame draugai“ (I4; I5; I9)
	Šiuo metu netaikoma	„kol kas jokių“ (I2); „pas mus tokių dar nėra, nes vaikai labai maži“ (I8)

Šaltinis: sudaryta autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2025

Visų informantų nuomonė apie patyčių prevencijos programas yra teigiama. Daugiausiai pedagogų atsakė, jog prevencijos programos yra svarbios, reikalingos ir naudingos: „<...jos yra reikalingos ir tikrai naudingos...>“ (I2; I3; I4; I5; I8); „<...naudingos ir svarbios, jos veikia teigiamai...>“ (I6). Kita pedagogė atsakydama pabrėžė, jog darželio amžiaus vaikai yra greitai įsisąmonina informaciją, todėl programų labai reikia: „<...mano nuomone labai teigiama, labai gerai, tikrai jų reikia. Žinot darželyje vaikai labai imlūs, jų širdelės atviros tai tų programų labai reikia...>“ (I10), apie tai kalba ir Simanjuntak (2022). Anot jo, 5-6 metų vaikai lengvai prima informaciją, ją seka, mato ir girdi, todėl ypač svarbu parinkti teisingą ugdymo turinį ir taikyti patyčių prevencijos programas. Keletas pedagogų (I7; I9) pasisakė jog patyčių prevencijos programos yra svarbios, bet ne ką mažiau svarbu ir reguliarius darbas šia tema: „<...programos yra svarbios, o svarbiausia kasdien kurti darnią atmosferą, draugystę...>“ (I7); „<...programomis viskas neapsiriboja, stengiamės reguliariai apie

patyčias kalbėtis ir teigiamus dalykus ugdyti...>“ (I9). Pedagogė, vedanti Zipio programos valandėlę pasidalino patirtimi, jog jos praktikoje prevencijos programos atrodo naudingos, tačiau vaikų elgesį pakeisti yra ypač sunku: „<...visos programos yra naudingos, kiek realiai tos naudos aš nežinau, bet tikiu kad jos visos padeda vienaip ar kitaip. Pavyzdžiui kai kalbi su vaikais, kad ir per zipį, jie viską žino, supranta viską, teisingai atsako, bet išėini į lauką ir vėl muštynės, šaipymaisi ir viskas iš kart pamiršta ką kalbėjom. Gal čia įpratimas taip elgtis, kurio taip greit nepakeisi...>“ (I11).

Pedagogų buvo klausiama, kokias patyčių prevencijos programas jie žino (2 lentelė). Daugiausia pedagogų atsakė žinantys programą „Zipio draugai“ (I1; I3; I4; I5; I6; I9; I10; I11; I12) ir „Savaitė be patyčių“ (I3; I4; I5; I6; I7; I9; I10; I11; I12). Tarp atsakymų taip pat buvo minima „Kimochi“ programa, „Olweus programos“ ir projektas „Aš ir tu esame draugai“. Pasidomėta, kokias patyčių prevencijos programas pedagogai įgyvendina savo arba kitose grupėse.

Daugiausiai pedagogų įvardino „Savaitė be patyčių“ (I1; I3; I4; I5; I6; I7; I9; I10; I11; I12), komentuodami šį klausimą pedagogai, atskleidė jog savaitę be patyčių vykdo visą mėnesį: „<...turime savaitę be patyčių, net ne savaitę, o mėnesiu galima vadinti ir kiekvienais metais apie tai kalbame su tuo dirbame, dalyvaujame prevencijoje darome įvairius darbelius...>“ (I3), „<...savaitė-mėnuo be patyčių, visą kovo mėnesį tam skiriame ir taikome savaitės temas, dabar dvi savaites net kalbėjome apie draugystę, bendravimą, bendradarbiavimą, pozityvius jausmus, darėme edukacijas, kalbėjomės daug apie patyčias, atvirutę draugui gaminome...>“ (I6). Pedagogai dalinosi, jog programa „Zipio draugai“ yra įgyvendinama priešmokyklinio ugdymo grupėse (I1; I3; I4; I5; I9; I10; I11; I12). Pedagogai taip pat paminėjo projektą „Aš ir tu esame draugai“ (I4; I5; I9). Klanienė ir kt. (2022) teigia, kad bet kuri patyčių prevencijos programa, įgyvendinama ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, yra naudinga mažinant patyčių reiškinį. Programos apjungia metodus, kurie moko vaikus kalbėti apie savo jausmus, padėti kitiems, į gyvenimą žiūrėti pozityviai ir kreiptis pagalbos kuomet jos reikia. Šios programos veiksmingai prisideda prie patyčių mažinimo priešmokykliniame amžiuje.

Sprendžiant patyčių problemą pedagogai pasitelkia pokalbius, naudoja pavyzdžius, įtraukia tėvus ir specialistus, bendradarbiauja su kolegomis, suteikia pagalbą skriaudžiamam vaikui, skatina gerą elgesį, kuria grupėse draugišką atmosferą, pasitelkia pasakas, įgyvendina projektus, edukacijas, pasitelkia informacines technologijas. Esant poreikiui, į patyčių problemos sprendimo procesą įtraukiama visa įstaigos bendruomenė, kuri prireikus bendradarbiauja. Pedagogų nuomone, veiksmingiausias patyčių įveikimo būdas yra kompleksinis ir nuolatinis skirtingų metodų taikymas, nes vienos stebuklingos taisyklės padedančios įveikti šią problemą, nėra. Anot pedagogų, svarbiausias vaidmuo patyčių valdymo procese tenka pedagogui, kadangi jis yra tas žmogus, kuris ugdymo procese yra arčiausiai vaiko ir stebi jį kasdienių veiklų tarp bendraamžių metu. Siekiant sumažinti patyčių apraiškas, pedagogai vaikams siekia perduoti daugybę svarbių vertybių ir elgesio normų, tokių kaip: draugiškumas, empatija, tolerancija, meilė, dalinimasis, pagarba, tarpusavio supratimas. Pedagogai moko vaikus į blogą neatsakyti blogu, lavina vaikų emocinį intelektą ir stengiasi rodyti teisingą elgesio pavyzdį. Tam naudojami žaidimai, animacijos, grupinio darbo metodai, patirtinio ugdymo teikiamos galimybės, išvykos, tėvų įtraukimas į ugdomąsias veiklas.

Išvados

1. Patyčios – tai pasikartojantis, tyčinis kito asmens skaudinimas, kuriam būdinga fizinės arba psichologinės jėgos persvara. Dažniausiai pastebimos žodinės, fizinės ir sudėtinės patyčios, kurios gali pasireikšti tiesiogine forma: atviru puolimu, pravardžiavimu, užgauliojimu, stumdymu arba subtilesne – netiesiogine forma: atstūmimu iš grupės, nepriėmimu į žaidimus, sąmoningu nebendravimu. Pagrindinės patyčių mažinimo galimybės: pokalbiai, individualus darbas, darbas su visa grupe, pedagogų ir šeimos bendradarbiavimas, ugdymo aplinkos kūrimas, jau sukurtų programų patyčioms mažinti taikymas, bendradarbiavimo atmosferos grupėje kūrimas, ugdymo būdų šeimoje ir ugdymo įstaigoje taikymo tęstinumas. Įgyvendinant patyčių prevenciją reikia dirbti su visa vaikų grupe, ugdant vaikų socialinius ir emocinius gebėjimus.

2. Tyrimo rezultatai atskleidė:

Patyčių raiška. Patyčių elgesys pradeda reikštis dar ikimokykliniame amžiuje, o vėliau – priešmokykliniame amžiuje – stiprėja. Informantai pastebi patyčių apraiškas grupėse, kuriose dirba. Pedagogai patyčias supranta kaip erzimus mušimąsi, pravardžiavimus bei atskyrimus nuo žaidimų.

Patyčių priežastys. Pedagogų nuomone, patyčių elgsena yra išmokstama, jų raiškai daugiausiai įtakos turi šeima ir aplinka, kurioje auga vaikas. Didesnė pedagogų dalis patyčių elgesį priskiria berniukams, tačiau likusieji mano, jog lytis įtakos neturi. Vaiko elgsena pedagogams gali pranešti, jog vaikas gali būti potencialus patyčių iniciatorius.

Patyčių pasekmės. Patyčios sukelia pasekmes visiems jų dalyviams. Pasekmės gali pasireikšti ilgalaikėje ir trumpalaikėje perspektyvoje, yra psichologinio, socialinio bei mišraus pobūdžio. Patyčios didžiausią žalą daro vaiko savivertei, patyręs patyčias vaikas gali nenorėti eiti į ugdymo įstaigą, patirti baimę socializuojantis.

Patyčių prevencija. Patyčių prevencija turėtų būti vykdoma nuo 4-5 metų, kai vaikai šį reiškinį pradeda suvokti. Siekiant užkirsti kelią patyčioms, verta rinktis veiksmingas patyčių prevencijos programas. Pedagogai nurodė, jog jų ugdymo įstaigoje įgyvendinama programa „Zipio draugai“ ir projektai „Savaitė be patyčių“ bei „Aš ir tu esame draugai“.

Literatūra

1. Alwaely, S. A., Yousif, N. B. A. ir Mikhaylov, A. (2021). Emotional development in preschoolers and socialization. *Early Child Development and Care*, 191(16), p. 2484-2493.
2. Bamicha, V., & Drigas, A. (2022). The Evolutionary Course of Theory of Mind-Factors that facilitate or inhibit its operation & the role of ICTs. *Technium Social Sciences Journal*, 30, p. 138.
3. Douvlos, C. (2019). Bullying in preschool children. *Psychological Thought*, 12(1).
4. Eweniyi, I. T., & Omotere, A. H. (2020). Home Environments and Preschooler's Bullying Behaviour. *KIU Journal of Social Sciences*, 5(4), p. 151-158.
5. Fono, Y. M., Dhiu, K. D., Dominic, M., Meo, V., & Ndange, S. (2022). The Roles of Parents in Preventing Bullying Behavior in Children at Aged 5-6 Years Old. *IJECA International Journal of Education and Curriculum Application*, 5(3), p. 289-298.
6. Garandeau, C. F., & Salmivalli, C. (2019). Can healthier contexts be harmful? A new perspective on the plight of victims of bullying. *Child Development Perspectives*, 13(3), p. 147-152.
7. González Moreno, P. M., del Castillo, H., & Abril-López, D. (2021). Perceptions of Bullying amongst Spanish Preschool and Primary Schoolchildren with the Use of Comic Strips: Practical and Theoretical Implications. *Social Sciences*, 10(6), 223.
8. Helgeland, A., & Lund, I. (2017). Children's voices on bullying in kindergarten. *Early Childhood Education Journal*, 45(1), p. 133-141.
9. Jansen, D. E., Veenstra, R., Ormel, J., Verhulst, F. C., & Reijneveld, S. A. (2011). Early risk factors for being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education. The longitudinal TRAILS study. *BMC Public Health*, 11(1), p. 1-7.
10. Johander, E., Trach, J., Turunen, T., Garandeau, C. F., & Salmivalli, C. (2022). Intention to stop bullying following a condemning, empathy-raising, or combined message from a teacher—do students' empathy and callous-unemotional traits matter? *Journal of Youth and Adolescence*, 51(8), p. 1568-1580.
11. Klanienė, I., Saveljeva, R., Skališienė, R., Stupurienė, V., ir Žičkienė, D. (2022). *Smurto ir patyčių prevencija ikimokyklinio ugdymo įstaigoje*.
12. Le Menestrel, S. (2020). Preventing bullying: Consequences, prevention, and intervention. *Journal of Youth Development*, 15(3), p. 8-26.
13. Lions Quest. (2017). Aš žinau. Žiūrėta 2025 m. spalio 30 d. <https://lions-quest.lt/as-zinau/>
14. Lions Quest. (2017). Laikas kartu. Žiūrėta 2025 m. spalio 30 d. <https://lions-quest.lt/laikas-kartu/>
15. Maunder, R., & Monks, C. P. (2019). Friendships in middle childhood: Links to peer and school identification, and general self-worth. *British Journal of Developmental Psychology*, 37(2), p. 211-229.
16. McGoey, K. M., Aberson, A., Green, B., & Bandi Stewart, S. (2023). Building foundations for

- friendship: Preventing bullying behavior in preschool. *Perspectives on Early Childhood Psychology and Education*, 7(1), p. 9.
17. Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. New York: Hemisphere.
 18. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2022). Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa. Žiūrėta 2025 m. spalio 30 d. <https://smsm.lrv.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-priesmokyklinis-ugdymas/priesmokyklinio-ugdymo-programa?lang=lt>
 19. Putri, L. A. D., Yetti, E., & Hartati, S. (2020). Pengaruh Keterlibatan Orangtua dan Regulasi Diri terhadap Perilaku Bullying Anak Usia Dini. *Jurnal Obsesi: Jurnal Pendidikan Anak Usia Dini*, 4(2), p. 715-732.
 20. Rambaran, J. A., Dijkstra, J. K., & Veenstra, R. (2020). Bullying as a group process in childhood: A longitudinal social network analysis. *Child Development*, 91(4), p. 1336-1352.
 21. Repo, L., & Sajaniemi, N. (2015). Prevention of bullying in early educational settings: Pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal*, 23(4), p. 461-475.
 22. Reunamo, J., Kalliomaa, M., Repo, L., Salminen, E., Lee, H. C., & Wang, L. C. (2015). Children's strategies in addressing bullying situations in day care and preschool. *Early Child Development and Care*, 185(6), p. 952-967.
 23. Rimkevičienė, V., & Mauragienė, V. (2016). Tėvų požiūris į vaikų išgyvenamus socialinius sunkumus ir jų įveikos būdus adaptacijos pradinėje mokykloje laikotarpiu, baigus programą "Zipio draugai". *Pedagogy Studies/Pedagogika*, 123(3)
 24. Rosen, L. H., Scott, S. R., & Higgins, M. G. (2023). Books and Bullies: Responses to Bullying in Preschool Students. *International Journal of Bullying Prevention*, p. 1-12.
 25. Saracho, O. N. (2017). Bullying prevention strategies in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 45, p. 453-460.
 26. Swit, C. S. (2018). Early childhood educators' and parents' perceptions of bullying in preschool. *New Zealand Journal of Psychology*, 47(3).
 27. Swit, C. S., Blakely-McClure, S. J., & Kamper-DeMarco, K. K. (2023). Preventing Bullying in Preschool-Age Children: Predictors of Defending Behaviour. *International Journal of Bullying Prevention*, p. 1-15.
 28. Vlachou, M., Andreou, E., & Botsoglou, K. (2014). Bully/Victim Problems among Preschool Children: Naturalistic Observations in the Classroom and on the Playground. *International Journal of Learning: Annual Review*, p. 20.
 29. Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., & Didaskalou, E. (2011). Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence. *Educational Psychology Review*, 23, p. 329-358.
 30. Wilson, E., Crudgington, H., Morgan, C., Hirsch, C., Prina, M., & Gayer-Anderson, C. (2023). The longitudinal course of childhood bullying victimization and associations with self-injurious thoughts and behaviors in children and young people: A systematic review of the literature. *Journal of Adolescence*, 95(1), p. 5-33.

THE PROBLEM OF BULLYING AND ITS REDUCTION POSSIBILITIES IN PRESCHOOL AGE

Aurėja Šarkauskaitė, dr. Algimantas Bagdonas

Summary

Identification of the problem and relevance of the paper. There is a growing body of scientific evidence to support the fact that bullying begins in the preschool years (Swit, Blakely-McClure, & Kamper-DeMarco, 2023). According to the data of the World Health Organization (2020), Lithuanian schoolchildren experience the most bullying compared to other European countries. Bullying for a long time is one of the most important topics studied by researchers when we talk about school-age children, however, bullying occurs much earlier, so there is a growing need to talk about this problem at a younger preschool age (Bistrong, Bradshaw, Morin, & Saracho, 2016). Therefore, the problem question emerges - how do manifestations of bullying occur in preschool-age children and what are the possibilities for reducing bullying? The aim of the work. To identify the problem of bullying and the possibilities of reducing it in preschool age.

Objectives of the work (the objectives defined in the introduction are rewritten): to theoretically substantiate the problem of bullying in preschool age. Carry out an empirical study to determine pedagogues' attitudes towards the problem of bullying and the possibilities of reducing it. Methods of the work project. Analysis of scientific literature, interview (oral), data processing methods – generalization and analysis of content.

Organization of the study – in order to reveal the problem of bullying and the possibilities of its reduction in preschool age in Kaunas nursery school-kindergarten “X”, a commissioned study was conducted in March-April 2025. The educational institution, understanding the relevance of the problem of bullying and seeking to find possibilities of reducing the problem in its organization, commissioned researchers to conduct this study, aiming at the quality of education, the creation of effective educational environments, successful cooperation between parents and educators, and the effectiveness of the implementation of inclusive education. The study sample – 15 preschool and pre-primary education educators working in nursery school-kindergarten “X” were interviewed during live meetings. The study used purposive (criterion-based) selection, since the participants were selected according to criteria important for the purpose of the study – professional experience and direct work with preschool children.

The results of the study revealed: Expression of bullying. Bullying behavior begins to manifest itself in preschool age, and later - in preschool age - it intensifies. Informants notice manifestations of bullying in the groups in which they work. Educators understand bullying as teasing, fighting, nicknames and separation from games. Causes of bullying. In the opinion of educators, bullying behavior is learned, its expression is mainly influenced by the family and environment in which the child grows up. A larger part of educators attribute bullying behavior to boys, but the rest believe that gender does not play a role. The child's behavior can inform educators that the child may be a potential initiator of bullying. Consequences of bullying. Bullying causes consequences for all its participants. The consequences can manifest themselves in the long and short term, are psychological, social and mixed in nature. Bullying causes the greatest damage to a child's self-esteem, a child who has experienced bullying may not want to go to school, may experience fear when socializing. Bullying prevention. Bullying prevention should be carried out from the age of 4-5, when children begin to understand this phenomenon. In order to prevent bullying, it is worth choosing effective bullying prevention programs. Educators indicated that their educational institution implements the program "Zippo's Friends" and the projects "A Week Without Bullying" and "You and I Are Friends".

Keywords: bullying, bullying prevention, educators, education, preschool age.